

Lusteloos bezuinigen

P.J.G. Tang*

Samenvatting

Nederland krijgt wel de last van bezuinigingen, maar niet de lust: de overheidsfinanciën die op orde komen en de Nederlandse economie die sterker uit de crisis komt. Het is nog nooit vertoond dat de reële uitgaven aan de (kern)overheid vijf jaar achtereenvolgend flink dalen: het kabinet heeft zich een haast onmogelijk opdracht opgelegd, te meer omdat duidelijke ideeën over het afstoten van overheidstaken of stroomlijning in de uitvoering van die taken ontbreken. Verder schuift het kabinet een opvallend deel van totale opgave door. De volgende ronde van bezuinigingen ligt dus al in het verschiet terwijl de huidige nog moeten beginnen. Tegelijkertijd weet het kabinet niet aannemelijk te maken dat de Nederlandse economie sterker uit de financiële crisis komt. Over die crisis wordt met geen woord gerept. Belangrijke veranderingen op de woonmarkt of de arbeidsmarkt blijven liggen.

Trefwoorden: regeerakkoord

1 Inleiding

Zou u de Efteling meer invloed op de Haagse politiek toedichten dan het Concertgebouw? Waarschijnlijk niet. Maar de Efteling is erin geslaagd om het vorige kabinet van haar voornemen af te houden om BTW op kermissen en attractieparken te verhogen, van het lage naar het hoge tarief. Het nieuwe kabinet heeft een vergelijkbaar voornemen om de BTW op voorstellingen op te schroeven. Het valt nog te bezien of het Concertgebouw het kabinet van dit voornemen kan afhouden.

Protest tegen specifieke maatregelen door specifieke groepen is van alle tijden. Het nieuwe kabinet heeft een waslijst van specifieke, vaak kleine maatregelen en vindt daarom specifieke groepen tegenover zich: theaters, orkesten, omroepen, studenten, milieuorganisaties, kinderopvangorganisaties en -bedrijven, reïntegratiebureaus, uitkeringstrekkers, taxibedrijven, enzovoort. Stuk voor stuk betreffen het bezuinigen die op een deel van de samenleving een groot effect hebben, maar op zichzelf geen groot effect op de overheidsfinanciën sorteren. Dit komt mede omdat het kabinet soms halve maatregelen voorstelt. Zo blijft de studiebeurs voor de bachelor overeind en komt er een lening voor de master. Dat betekent volop protest, maar niet een volle financiële opbrengst.

Van een om-je-vingers-bij-af-te-likken rechts kabinet zou men kunnen verwachten dat het de aanval inzet op de betuttelende overheid die zwakke groepen verzwakt, private initiatieven smoort en belastinggeld verspilt. Met de keuze voor halve en kleine maatregelen wordt deze verwachting niet of nog niet waar gemaakt. Er is geen sprake van een rechtse revolutie; het is niet zo zeer minder overheid als wel een efficiëntere overheid.

2 Geloofwaardig?

De noodzaak van bezuinigingen wordt breed gedeeld. Nu zijn er maatregelen door te voeren die vroeger niet mogelijk zouden zijn geweest. Want de economische situatie is nu anders dan vroeger, dan vier of acht jaar geleden. Desondanks, het verzet van veel groepen kost het kabinet veel 'good will'. Dat vertrouwen in de goede wil heeft het kabinet nodig, voor het doorvoeren van die vele kleine maatregelen, maar ook van een paar grote ingrepen. Dit is een hoofdreden geweest dat de PvdA in haar verkiezingsprogramma heeft ingezet op klein aantal grote ingrepen, en niet op groot aantal kleine maatregelen. In haar verkiezingsprogramma staan grote ingrepen die vier of acht jaar eerder nog ondenkbaar zouden zijn geweest: naar een sociaal leenstelsel, verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd en snijden in de fiscale subsidies op eigen huis. Het zijn juist deze drie ingrepen die volgens Sweder van Wijnbergen elke partij de maat nemen. Op de schaal van Van Wijnbergen scoort de PvdA 3 uit 3 en de PVV 0 uit 3. De geloofwaardigheid van het voorgestelde beleid staat niet op voorhand vast. De eerste reden daarvan is een breed verzet tegen een breed scala van kleine en halve maatregelen. De tweede, misschien nog belangrijkere, reden is de grote ingreep in de overheid, zowel nationaal als lokaal. Hiervoor kiest het kabinet duidelijk. Dat is niet verrassend. Zo hebben vrijwel alle politieke partijen in hun verkiezingsprogramma gekozen voor een forse, maximale bezuiniging op overheden. Bovendien heeft het kabinet geen andere keuze omdat het niet kiest voor grote ingrepen in de fiscale subsidies op eigen huis of in de duur van (WW)uitkeringen.

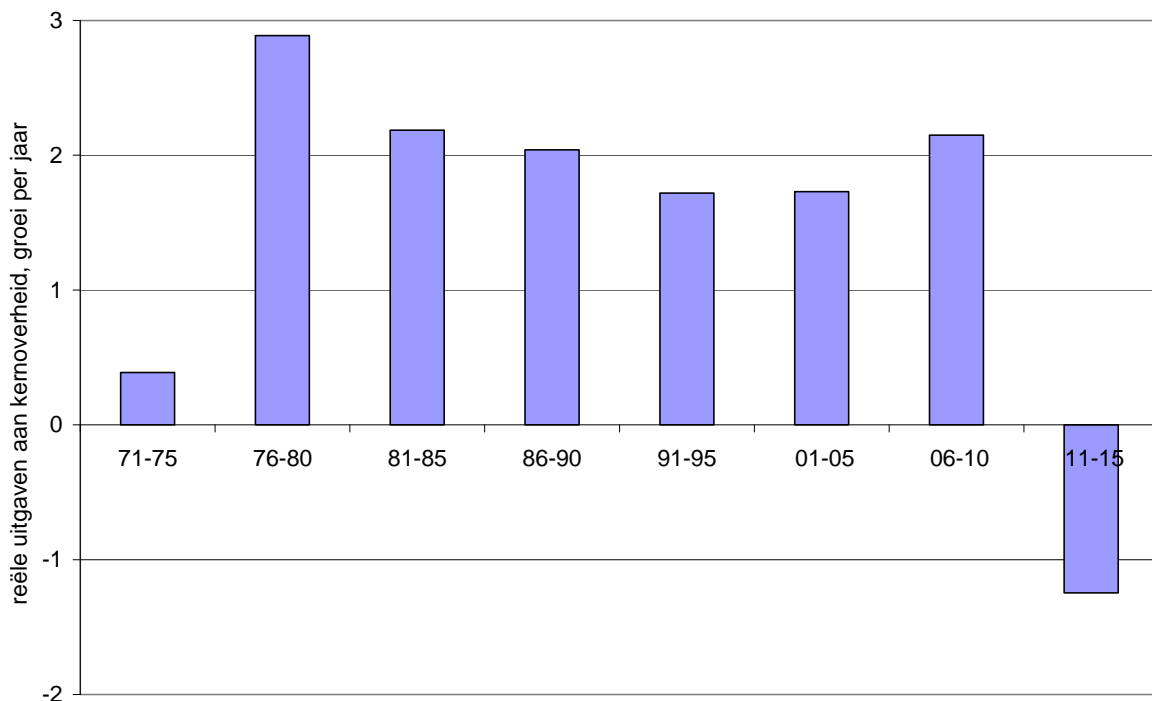
Het Centraal Planbureau (CPB) voelt zich genooddaakt om een maximum aan bezuiniging op overheden te hanteren. Meer dan het maximum wordt door de rekenmeesters van het Rijk niet haalbaar en daarmee niet geloofwaardig geacht. Het is duidelijk dat er een maximum is, maar het is onduidelijk wat dat maximum is. Deze onduidelijkheid heeft het CPB duidelijk parten gespeeld. Men zou kunnen zeggen dat zeker op twee momenten het onafhankelijke instituut te toegeeflijk is geweest: bij de beoordeling van de verkiezingsprogramma's en bij de analyse van het regeerakkoord.

Aan de beoordeling van de verkiezingsprogramma's ligt een projectie voor de middellange termijn ten grondslag. In die projectie veronderstelt het CPB dat de tekorten van lokale overheden in de loop van de tijd verdwijnen door bezuinigingen op het ambtenarenapparaat. Daar bovenop komen verdere bezuinigingen, door het afstoten van taken naar en afknijpen van middelen voor lokale overheden. De politieke partijen zijn op de samenloop geweest. Nadat het CPB terecht het bevriezen van ambtenarensalarissen niet als een structurele bezuiniging heeft gehonoreerd, is partijen er toch op geweest om fors extra te bezuinigen op de overheden. Dit is het eerste moment dat de mogelijkheden voor bezuinigingen te optimistisch worden ingeschat.

De analyse van coalitieakkoord is voorafgegaan door een begroting van het demissionaire kabinet-Balkenende IV. In de *Miljoenennota* staan bezuinigingen voor 2011 en voor latere jaren. Hiermee wordt de opdracht voor het nieuwe kabinet navenant minder. Maar het maximum aan bezuinigingen op de overheid is niet navenant verminderd. Het CPB erkent dat hiermee het maximum wordt verhoogd. Dit is het tweede moment dat de mogelijkheden voor bezuinigingen te optimistisch wordt ingeschat.

Per saldo heeft het nieuwe kabinet zich voorgenomen om een ongekennde bezuiniging op de overheid door te voeren. Een dergelijke bezuiniging is nog nooit eerder vertoond, in elke geval niet in de laatste veertig jaar zoals figuur 1 laat zien. In de figuur staat de gemiddelde jaarlijkse groei van uitgaven aan de kernoverheid (openbaar bestuur, veiligheid, defensie en bereikbaarheid) voor vijfjaarsperioden. De groei schommelt rond de 2% per jaar, en is daarmee soms wat hoger en soms wat lager dan de groei van binnenlands product. In de komende vijf jaar klappt de groei van zo'n 2% naar een krimp van -1,2%. Maar een dergelijk krimp van de reële uitgaven is nog niet eerder vertoond, sinds de jaren zeventig. Alleen in de periode 1971-1975 is de groei van de reële uitgaven laag. In die periode is er een flinke besparing op infrastructuur en defensie geweest, vooral omdat inflatie de budgetten heeft uitgehold.

Figuur 1. Groei van reële uitgaven aan de kernoverheid^a, 1971-2015

^a Kernoverheid omvat openbaar bestuur, veiligheid, defensie en bereikbaarheid

Bron: CPB, bijlagen bij *Macro economische Verkenning 2011* en CPB (2010b)

Het kabinet plaatst zich voor een enorme opgave door een unieke bezuiniging op de kernoverheid voor te stellen. Dit is op zichzelf voldoende om twijfel bij de geloofwaardigheid van de voorstellen te hebben. Die twijfel wordt nog versterkt door een gebrek aan degelijke onderbouwing. Zo is het voor een bezuiniging van deze omvang onontbeerlijk, scherpe keuzes te maken in de taken van de overheid. Het wreekt zich dat het kabinet-Rutte/Verhagen geen duidelijk beeld van de overheid weet te schetsen. Dat is in duidelijke tegenstelling met David Cameron, de leider van conservatief-liberale Engelse regering. Hij heeft het beeld van de Big Society voorgespiegeld waarin

gemeenschappen problemen moeten oplossen en de overheid deze gemeenschappen hooguit ondersteund, bijv. door een Big Society Bank. Het betekent een verschuiving van 'civil society' naar 'civic society'. Hiermee worden duidelijk de taken van de overheid afgebakend en ingeperkt.

Voor geloofwaardige bezuinigingen zijn verder uitgewerkte ideeën over uitvoering van taken nodig, in het bijzonder de stroomlijning daarvan. Bij de rijksoverheid werkt slechts een beperkt deel van de ambtenaren in het beleid. Daardoor draagt het samenvoegen van ministeries slechts beperkt bij aan het realiseren van de opgave. Het merendeel van de ambtenaren werkt bij uitvoerende diensten. Neem als voorbeeld de Belastingdienst. Dat is veruit de grootste werkgever, met ruim 30.000 arbeidsplaatsen. Een forse bezuiniging op deze dienst vereist een forse vereenvoudiging van belastingen en toeslagen. Het kabinet heeft wel het voornemen te vereenvoudigen, maar uitgewerkte ideeën hierover ontbreken nagenoeg. Zo wil het kabinet wel bezuinigen door minder huishoudens voor de zorgtoeslag in aanmerking te laten komen. Maar in essentie blijft het systeem van de zorgtoeslag in stand. Dit is een systeem met jaarlijks zo'n 7 miljoen toeslagen. Van het totaal is de helft 'fout' in die zin dat er na afloop van het jaar nog een verrekening moet plaatsvinden; in de helft van de gevallen is er of te veel of te weinig ontvangen. Daarna volgen nog de beroeps- en bezwaarzaken. Het wrange is dat de fabriek van zorgtoeslagen overbodig is. Het is niet zo ingewikkeld om zonder grote effecten op de inkomensverdeling via het systeem van belastingen hetzelfde te bereiken. In een rapport voor de brede heroverweging worden varianten gepresenteerd, die voorkomen dat er eerst belasting wordt geheven en vervolgens (foute) toeslagen worden uitgekeerd. Ook Jan-Kees de Jager heeft de fabriek van zorgtoeslagen in zijn vorige functie als staatssecretaris als 'het rondpompen van geld' gekarakteriseerd. Een vereenvoudiging van de zorgtoeslag en van andere belastingen is nodig om de omvang van de uitvoerende Belastingdienst geloofwaardig in te krimpen. Algemener, het kabinet moet met meer uitgewerkte ideeën voor het stroomlijnen van de uitvoering komen, wil het geloofwaardig de unieke bezuiniging op de kernoverheid realiseren.

De geloofwaardigheid van de bezuinigingen wordt vaak gezien als essentieel voor de economische groei in de komende jaren. Het idee is dat onduidelijkheid over bezuinigingen kan leiden tot onzekerheid bij burgers en bedrijven, bijvoorbeeld over de belastingdruk. Het is die onzekerheid waardoor uitgaven aan duurzame consumptiegoederen en investeringsmiddelen achterwege blijven. Het idee is ook dat partijen op de financiële markten met argusogen de ingrepen in de begroting zullen volgen en bij twijfel over die ingrepen een hogere rentevergoeding zullen vragen. Omgekeerd, bij geloofwaardige bezuinigingen zullen de effecten van die bezuinigingen op de Nederlandse economie beperkt zijn en misschien zelfs gunstig uitvallen. Voor deze ideeën is in de regel geen direct bewijs. Geloofwaardigheid is hooguit een theoretisch concept, maar nog verre van een empirische constructie.

Wel is een indirecte onderbouwing in de economische literatuur te vinden. De *Miljoenennota 2011* verwijst gretig naar Alesina en Ardagna (2009). Zij bestuderen de verbanden tussen veranderingen in structurele uitgaven en inkomsten en veranderingen in de schuldquote en de economische groei. Zij vinden dat een lager structureel tekort en vooral een structurele bezuiniging op uitgaven de kans op een lagere schuldquote en een hogere economische groei vergroot. Alesina en Ardagna onderkennen het probleem dat

de causaliteit onduidelijk is. Een ander, samenhangend probleem is dat feitelijke en structurele maatstaven een nauw verband kennen zodat beleidsinzet niet of moeilijk af te leiden is uit voor conjunctuur gecorrigeerde uitgaven en inkomsten. Om dit probleem te omzeilen gebruikt het IMF (2009) dan ook een directe maat voor beleidsinzet. Prompt vindt het instituut andere resultaten. "Will it hurt?" zo formuleert het IMF de vraag. Het antwoord is duidelijk: bezuinigingen leiden op korte termijn tot minder productie en hogere werkloosheid. Er wordt aan toegevoegd dat de pijn hoger is als het landenrisico laag is en als alle landen tegelijkertijd bezuinigen. Dus kan juist Nederland niet aan de pijn van bezuinigingen ontkomen. Het CPB kiest feitelijk de zijde van het IMF. De rekenmeesters denken dat het regeerakkoord in 2015 zal leiden tot een verlies aan groei van 2% en aanwas van werkloosheid van 1,4%. Dat laatste komt vooral door bezuinigingen bij de overheid.

Kortom, de bezuinigingen zullen naar alle waarschijnlijkheid een terugslag op de Nederlandse economie hebben. Voor de hoop dat door een gunstig effect op vertrouwen of door het inperken van onzekerheid de terugslag beperkt blijft, is weinig reden. Daarvoor is de grote ingreep in de kernoverheid te weinig geloofwaardig. De kans op mislukking lijkt te aannemelijk.

3 Te veel en te snel?

Het streven naar begrotingsevenwicht in 2015 is door rechtse partijen vertaald naar minimaal 18 miljard aan bezuinigingen. Ook het regeerakkoord houdt aan dat bedrag vast. De kritiek van linkse partijen is steeds geweest dat 18 miljard te veel en te snel zou zijn: het zou niet te realiseren zijn en het zou schade aan het economisch herstel toebrengen.

Inderdaad, zal er een economische terugslag plaatsvinden door de bezuinigingen. De lagere productie en hogere werkloosheid hebben een ongunstig gevolg op de schatkist, zo becijfert het CPB. Van elke miljard gaat ruim een derde verloren door uitverdieneffecten. Het regeerakkoord spreekt dan ook wijselijk van zicht op begrotingsevenwicht.

Opvallend is dat het nieuwe kabinet feitelijk geen 18 miljard bezuinigt. Tabel 1 geeft een overzicht van de voorstellen van het nieuwe kabinet, zoals die uit de analyse van het CPB is af te leiden. Het kabinet kiest niet voor alleen bezuinigingen. De verbetering van het EMU-saldo komt mede tot stand door lastenverzwaring. Dat is nodig, want tegenover een verlaging van uitgaven met $15\frac{3}{4}$ miljard staat een verhoging van $4\frac{1}{4}$ miljard zodat per saldo een bezuiniging van $11\frac{3}{4}$ miljard resteert.

Opvallend is ook dat het nieuwe kabinet *niet* 18 miljard aan reductie van het structurele tekort beoogt, ook als de voorstellen van het demissionaire kabinet-Balkende IV worden meegenomen. Ten eerste komt een deel van de reductie door een intertemporele schuif in belasting (door de aanpassing van het Witteveen-kader). Dit is een incidentele post. Hiermee is de reductie van het structurele tekort door het nieuwe kabinet niet $14\frac{3}{4}$ maar $13\frac{1}{2}$ miljard. Ten tweede kan een goede lezer uit de analyse van het CPB afleiden dat de voorstellen van het demissionaire kabinet-Balkende IV niet $3\frac{1}{4}$ maar $2\frac{3}{4}$ miljard aan reductie bereiken.¹ Per saldo resulteert een structurele reductie van ruim 16 miljard.

1 Het CPB schrijft dat de netto ombuigingen in het pad $4\frac{1}{2}$ miljard bedragen. Deze ombuigingen zijn vastgelegd in de *Voorjaarsnota 2009* en de *Miljoenennota 2011*, $1\frac{3}{4}$ miljard respectievelijk $2\frac{3}{4}$ miljard.

Het zou linkse partijen sieren als ze het kabinet-Rutte/Verhagen met voortschrijdend inzicht complimenteren. Het kabinet heeft het eigen taboe van lastenverhoging doorbroken. Dat moet extra moeilijk zijn geweest omdat de coalitiepartners en in het bijzonder de VVD in hun verkiezingsprogramma's burgers juist lastenverlichting in het vooruitschiet hebben gesteld. Het kabinet heeft verder de eigen mantra van 18 miljard losgelaten. In combinatie met weinig geloofwaardige bezuinigingen op de kernoverheid betekent dit dat een belangrijk deel van de budgettaire aanpassing nog na 2015 moet plaatsvinden. Het is de vraag of dat belangrijke financiële gevolgen heeft. In de *Miljoenennota* wordt uitvoerig betoogd dat uitstel geld kost. Het argument dat de huidige rente laag is, wordt daarbij gevaarlijk genoemd. Maar dat is vooral een gezocht betoog: de lage rente is geen reden om bezuinigingen te vertragen maar is wel een reden om bij pensioenregelingen onmiddellijk in te grijpen. In de Haagse beleidswereld is elke redenering even goed als het doel dat het dient. Consistentie is geen vereiste. Het staat vast dat de rente tijdelijk laag is en dat financiële markten terecht het landenrisico voor Nederland laag inschatten. Daarom is voor overdreven haast geen goede reden.

Tabel 1. Uitgaven, inkomsten en EMU-saldo in 2015

<i>Uitgaven</i>		
	Ombuigingen	15 $\frac{3}{4}$
	Intensiveringen	4 $\frac{1}{4}$
Totaal		11 $\frac{3}{4}$
<i>Lasten</i>		
	Intertemporele schuif	1 $\frac{1}{4}$
	Structureel	1 $\frac{3}{4}$
Totaal		3
<i>EMU-saldo</i>		
	Voor uitverdieneffecten	14 $\frac{3}{4}$
	Na uitverdieneffecten	9 $\frac{3}{4}$

Bron: CPB (2010b)

4 Sterker na de crisis?

Het kabinet-Rutte/Verhagen weet niet geloofwaardig het tekort in de komende periode met 18 miljard te verminderen. De reductie van het tekort is minder, en zal nog minder worden als het kabinet geen betere alternatieven voor de bezuiniging op de kernoverheid weet te ontwikkelen. Hiermee legt het kabinet al een deel van de opgave bij een volgend kabinet. Dat deel wordt verder vergroot door een gebrek aan structurele ingrepen die in opeenvolgende kabinetsperioden effect sorteren en daarmee de houdbaarheid van de overheidsfinanciën waarborgen. Van dit kabinet is niet verwachten dat het ingrijpt in de fiscale subsidies op eigen woning hoewel hiermee vele, vele miljarden gemoed zijn. Daartegen hebben de coalitiepartners CDA en VVD zich in de campagne scherp gekeerd. Van dit rechtse kabinet zou wel te verwachten zijn geweest dat het participatie verhoogt

en/of de begroting verbetert door een lagere marginale druk op arbeid, door een hogere pensioengerechtigde leeftijd (dan 66), door een verkorting van de uitkeringsduur of door zorg meer individueel en minder collectief te financieren. Daar zouden weinig mensen van hebben opgekeken. Dergelijke maatregelen behoren echter niet tot de voornemens van het kabinet. Het gevolg is dat het kabinet de opgave voor houdbaarheid gedeeltelijk laat liggen voor een volgend kabinet. Dit staat in schril contrast met de verkiezingsretoriek (bijvoorbeeld niet de rekening doorschuiven naar onze kinderen) en met de verkiezingsprogramma's van linkse partijen. PvdA en Groenlinks hebben een programma voor één kabinetsperiode waarin meer dan de hele opdracht van 29 miljard voor houdbaarheid is uitgewerkt. Het regeerakkoord weet dit niet voor elkaar te krijgen. Per saldo verbetert de houdbaarheid met 20 miljard. In de oude berekening resteert nog 9 miljard en in de nieuwe berekening nog 7 miljard.

De houdbaarheid van de overheidsfinanciën is nog niet gewaarborgd, maar ook de Nederlandse economie wordt niet duidelijk versterkt. Het zou toch mooi zijn als de crisis ertoe leidt dat de Nederlandse economie sterker dan ooit uit die crisis te voorschijn komt. Aan de oorzaken van de financiële crisis wordt echter vrijwel geen woord in het coalitieakkoord gewijd. Het argument daarvoor is wellicht dat Nederland als klein land die oorzaken niet kan aanpakken. Toch is dat argument niet overtuigend. Het heeft Nederlandse politici nooit ervan weerhouden om lange betogen over buitenlandse politiek te houden. Bovendien heeft ook een land als Nederland nog steeds keuzes te maken. Belangrijk daarbij is dat keurige belastingbetalers niet of niet zo makkelijk opdraaien voor roekeloze bankiers en dat schuldeisers van banken niet buiten schot blijven als een bank in de problemen komt. Denkbaar is onder meer een scheiding tussen spaar- en investeringsbanken, de introductie van conditioneel converteerbare obligaties en nationalisatie van banken die dreigen om te vallen. Over deze mogelijkheden wordt in het regeerakkoord met geen woord gerept.

Het kabinet heeft verder geen duidelijke, al omvattende ambities om de economische structuur te verbeteren en investeringen aan te jagen. Dat wordt duidelijk bij het voorgestane onderwijsbeleid. Het kabinet weet geen extra middelen voor het onderwijs vrij te maken, hoewel in de meeste verkiezingsprogramma's, ook die van de VVD, hiervoor wel is gekozen. Duidelijk is dat ook bij de arbeidsmarkt. De VVD heeft zich in de verkiezingscampagne graag geafficheerd als kampioen in banen. Het programma van de VVD zou hebben geleid tot een stijging van 5¾%, door het ontkoppelen van uitkeringen, een lagere marginale lastendruk en een kortere uitkeringsduur. Maar de kampioen heeft het succes niet weten te prolongeren en is op de ranglijst diep gevallen. Het kabinet weet de structurele werkgelegenheid met 1% te verbeteren. Zelfs de PvdA, die toch geen schokkende voorstellen voor de arbeidsmarkt heeft gepresenteerd, weet met een stijging van 2½% veel beter te presteren. Tegenover de gemiste kansen bij onderwijs en werk staan ook nieuwe mogelijkheden. Zo kiest het kabinet ervoor de innovatiegelden minder bureaucratisch en minder specifiek te maken. Verder zou het nieuwe het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie meer mogelijkheden krijgen om samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijven te verbeteren. Dit is een potentieel belangrijke verbeteringen, want Nederland blijft vooral bij het vermarkten van kennis achter. Toch beklijft per saldo het beeld dat het kabinet soms scherpe keuzes uit de weg

is gegaan en daardoor weinig ambities voor versterking van de Nederlandse economie heeft weten te formuleren.

5 Conclusie

De komende jaren zullen de lasten van het bezuinigen gevoeld worden. Daardoor zal maatschappelijke onrust ontstaan, zeker bij die groepen die direct getroffen worden. Er al een scherpere ongelijkheid ontstaan. Het kabinet kiest bijvoorbeeld voor een verlaging van bijstandsuitkeringen. Ook legt het kabinet de nadruk op eigen verantwoordelijkheid, waardoor de onvermijdelijke verliezers in de economie en samenleving niet hoeven te rekenen op de compassie van de winnaars en er alleen voor zullen staan.

Tegenover de last zou een lust moeten staan. Die lust zou eruit moeten bestaan dat door de bezuinigingen de Nederlandse economie en in het bijzonder de overheidsfinanciën sterker dan ooit te voren worden. Lodewijk Asscher heeft bezuinigen vergeleken met stoppen met roken. Het chagrijn gaat over wat niet meer mag, over wat wordt gemist. Stoppen met roken lukt niet met alleen chagrijn maar kan slechts lukken door het vooruitzicht van schonere longen of een vollere portemonnee. Maar de lust van het bezuinigen ontbreekt bij dit kabinet. Ten eerste komen de overheidsfinanciën in deze periode niet op orde. Het kabinet heeft zichzelf een haast onmogelijke opdracht gegeven door sterk op de kernoverheid te willen bezuinigen. Het is nog nooit vertoond dat elk jaar de reële uitgaven aan de kernoverheid flink moeten dalen. Bovendien schuift het kabinet een deel van de opgave voor zich uit. De volgende ronde van bezuinigingen ligt al in het verschiet. Dat is geen fijn vooruitzicht als de huidige ronde van bezuinigingen nog moet beginnen. Ten tweede weet het kabinet niet aannemelijk te maken dat de Nederlandse economie sterker uit de financiële crisis komt. Over die crisis wordt met geen woord gerept. Bovendien blijven belangrijke veranderingen op de woonmarkt, de arbeidsmarkt, de zorg en in het onderwijs liggen.

Het worden lastige en lusteloze bezuinigingen.

Paul J.G. Tang

* De auteur is econoom en was lid van de Tweede Kamer van 2007-2010 voor de PvdA.

Referenties

- Alesina, A. en S. Ardegnà (2009), *Large changes in fiscal policy: taxes versus Spending*, NBER Working Paper 15438.
- CPB (2010a), *Keuzes in Kaart 2011-2015, Effecten van negen verkiezingsprogramma's op economie en milieu*, Den Haag.
- CPB (2010b), *Analyse economische effecten financieel kader*, notitie 2010/33.
- IMF (2010), *Will it hurt? Macroeconomic Effects of Fiscal Consolidation*, in: IMF (2010), *World Economic Outlook*.